

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

УВАЖАВАЊЕ РАЗЛИЧИТОСТИ
И ОБРАЗОВАЊЕ

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

Рецензенти

Др Драгомир Пантић

Др Слободанка Гашић-Павишић

Објављивање ове књиге

омогућили су финансијским средствима

Министарство за науку, технологију и развој
Институт за педагошка истраживања

СР – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.01:316 (082)

УВАЖАВАЊЕ РАЗЛИЧИТОСТИ И ОБРАЗОВАЊЕ/приредиле
Јасмина Шефер, Славица Максић, Снежана Јоксимовић.
Београд: Институт за педагошка истраживања, 2003.
(Београд: »Чигоја штампа«). – 239 стр.; 21см.

Тираж 400. – Стр. 7–8: Предговор/приређивачи.
Библиографија уз већину радова. – Summaries.

ISBN 86-7447-046-7

1. Шефер, Јасмина

- а) Образовање – Социолошки аспект – Зборници
- б) Образовање – Психолошки аспект – Зборници
- в) Наставници – Ученици – Зборници

COBISS.SR-ID 107213068

Osnovni je problem s ovim prilogom, koji govori o obrazovanju u hrvatskoj zajednici, odnosno o obrazovanju Hrvata na materinskom jeziku u SR Jugoslaviji, sadržan u tome što se o trenutačnom stanju stvari o ovome pitanju može iznijeti sve u jednoj rečenici. Kao istinita, ona bi mogla glasiti ovako: u SR Jugoslaviji je tek od ove školske godine počelo obrazovanje Hrvata na materinskom jeziku u odgojno-obrazovnim institucijama čiji je osnivač država, i to ne u cijelosti i ne svagdje, nego je tek započelo, i to u 4 odjeljenja prvih razreda u 4 osnovne škole u subotičkoj općini. Kao takav, predmet je našeg interesa onda ne samo jednostavan po sadržaju, nego je on i mali po obimu.

Pa ipak, na stajalištu smo da itekako vrijedi tematizirati ovu problematiku. Recimo, iz razloga što će se, barem prema sadašnjem stanju stvari, ona stalno uvećavati. Jer, sa tim se stanjem malo tko unutar hrvatske zajednice danas miri. Stoga je onda i logično postojanje mnogih nastojanja da se taj prazan prostor obrazovanja Hrvata na vlastitom jeziku na neki način i sukladno popuni.

Na temelju ovih »krhkih« i ovakvih »šturih« polazišta, jasno je da radnju trebamo započeti ukazima o naravi skorijeg povijesnog naslijeđa, osobito kada je u pitanju obrazovanje Hrvata. Nakon toga, iznijet ćemo pretpostavke kojim su se rukovodili ljudi u hrvatskoj zajednici koji su radili na institucionalnom obliku rješavanja ovog problema. Pri samome kraju reći ćemo nešto i o budućnosti ovoga tek od skora započetog procesa – procesa odvijanja obrazovanja na hrvatskom jeziku u odgojno-obrazovnom sistemu SRJ.

Kao što je, naime, već opće poznato, raspadom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije raspao se i tadašnji jedinstveni odgojno-obrazovni sistem, koji se kroz godine zajedničkog života usavršavao i uglavnom, načelno promatrano, korespondirao s obrazovnim sistemima drugih socijalističkih zemalja u Europi. Međutim, ono što je za našu temu zanimljivo jeste činjenica da se u sadašnjem dijelu bivše Jugoslavije nastava za pripadnike tzv. konstitutivnih naroda odvijala na srpskohrvatskom jeziku, ali ujedno i na jezicima narodnosti koje su ovdje živjele i koje su u to vrijeme bile priznate. Drugim riječima, pripadnici konstitutivnih naroda koji su živjeli izvan teritorija matičnih republika nisu imali organizirano obrazovanje na vlastitom materinskom jeziku.

U tom smislu ni Hrvati koji su ovdje živjeli (Hrvati u Srbiji žive na velikom prostoru, te su prostorno gledano veoma raštrkani – ima ih gotovo u svakoj općini u Srbiji. Pa ipak, u najvećem broju su oni nastanjeni u Vojvodini, i to osobito u Bačkoj i Srijemu. Napominjemo da najbogatiji društveni život očituju u općini Subotica, koja se može nazvati i njihovim kulturnim središtem, te u općini Sombor, dok je u Srijemu daleko teže, zbog posljedica proteklog rata. Enklave Hrvata u Banatu, zatim onu u Beogradu, te u užoj Srbiji ovdje ne možemo elaborirati iz razloga što nisu značajnije artikulirali svoj društveni život.), te i danas žive, nisu imali mogućnosti nastavu pohađati na hrvatskosrpskom jeziku, kako se zvala jezična varijanta na teritoriju SR Hrvatske, kao matične republike hrvatskog naroda. Jedino je u to vrijeme u općinama sa većinskim hrvatskim stanovništvom redosljed pisama bio okrenut, pa je tako primjera radi u subotičkoj općini u I. razredu osnovne škole prvo učena latinica, a onda kasnije tek ćirilica.

Raspadom bivše Jugoslavije i stvaranjem posebnih nezavisnih država to je popraćeno i jezičnim razlazom i napuštanjem »politike jednog jezika sa više varijanata«. Na prostorima SR Jugoslavije taj se fenomen ogledao između ostalog u neumjerenom pre naglašavanju ćiriličnog pisma, što je bilo neprihvatljivo kako pripadnicima ostalih manjina tako i hrvatskom stanovništvu, kojemu je sada oduzeta i mogućnost učenja prvo latinice.

Početak i djelovanje izvan obrazovnog sistema

Koji su početni oblici organiziranja obrazovanja Hrvata na materinskom jeziku u SR Jugoslaviji? I pored zvaničnog nepostojanja obrazovanja na hrvatskom jeziku na teritoriju SR Jugoslavije, postojale su i sada postoje dvije obrazovne ustanove u kojima se nastava izvodi na hrvatskom jeziku. One se, po svojem osnivaču, često nazivaju još i vjerskim. To su Biskupijska klasična gimnazija »Paulinum« u Subotici i Teološko-katehetski institut Subotičke biskupije također sa sjedištem u Subotici.

Klasična gimnazija »Paulinum« u Subotici osnovana je još 1963. godine i od tada neprekidno djeluje i na godinu će proslaviti 40 godina svoga postojanja. Kao što je to i u nazivu sadržano – to je zapravo klasična gimnazija čiji rad nije poremetila ni Šuvarova reforma iz sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Doduše ova škola nikada od strane države zvanično nije bila priznata, mada su prešutno mnogi njeni đaci završavali studije na fakultetima kako u SRJ tako još i više u inozemstvu. Teološko-katehetski institut je visokoškolska ustanova (8 semestara) za obrazovanje kateheta (vjeroučitelja) a osnovana je 1993. godine i djeluje do danas.

Na temelju uredbe Vlade Republike Srbije, prošle je školske godine, kao što je poznato, krenula vjerska nastava u osnovnim i srednjim školama u Srbiji u formi fakultativnog predmeta. Tako je po prvi puta neformalno i nezvanično u škole ušao i hrvatski jezik, jer su Hrvati drugi po brojnosti katolički narod u SR Jugoslaviji. Nastava iz ovoga predmeta se izvodi na hrvatskom jeziku zbog proste činjenice što ne postoji srpska katolička terminologija. Ove je školske godine vjerska nastava promijenila svoj status, te je izmjenama i dopunama Zakona o osnovnoj školi te izmjenama i dopunama Zakona o srednjoj školi vjerska nastava postala izborni predmet. Naravno, promjenom statusa predmeta u fazi su institucionaliziranja i sve pretpostavke koje su neophodne za njegovu optimalnu provedbu. Dakako, na temelju se ovoga ne može govoriti o postojanju nekakvog obrazovanja na hrvatskom jeziku, već samo o realizaciji jednog predmeta.

Hrvatsko akademsko društvo (HAD) je nevladina udruga koja okuplja akademski obrazovane građane i intelektualce hrvatske nacionalnosti u SRJ. Ovdje je eksplicite navodimo iz razloga što su njezine aktivnosti i angažman njezinih članova imali presudan značaj na cijeli proces uspostave i razvoja obrazovanja na hrvatskom jeziku u Vojvodini nije se mirilo sa činjenicom nepostojanja sistematskog obrazovanja na hrvatskom jeziku, a svakako iščekujući kad-tad pozitivan ishod zalaganja za ostvarivanje prava Hrvata na obrazovanje, između ostalih svojih aktivnosti, strateški se bavilo ovim problemom na različite načine. Prvo su organizirane pripreme svršenih srednjoškolaca za polaganje prijemnih ispita na fakultetima kako domaćim tako i onih u Republici Hrvatskoj. Isto tako, urađeni su i prvi koraci na planu učenja vlastitog materinskog jezika – u tom smislu je školske 1999/2000. godine pokrenut prvi tečaj hrvatskog jezika za srednjoškolce u Subotici. Tečaj je organiziran na bazi programa za hrvatske dopunske škole koje egzistiraju već dugi niz godina u europskim i izvaneuropskim zemljama. Takav model rada pokazao je sve svoje prednosti, a nastao je na temelju dugogodišnje prakse Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske. Naravno, u suradnji s spomenutim ministarstvom Programi su prilagođeni za naše uvjete, a nastava se odvijala izvan školskog sistema. U to vrijeme ovaj smo pristup smatrali kao najbolji put da se sačuva hrvatska manjinska zajednica. Međutim, to nastojanje bilo je samo kap u moru, a tek su demokratskim promjenama stvorene pretpostavke za sistematsko rješavanje obrazovanja na hrvatskom jeziku. U tom smislu, na inicijativu i uz stalnu stručnu potporu Hrvatskog akademskog društva, a uz materijalnu potporu CRF-a (Catholic Relief Services) i u manjem dijelu lokalne samouprave, otvoren je u Subotici 18. septembra 2001. godine prvi Montessori dječji vrtić na hrvatskom jeziku. Isto tako, kao što smo već rekli, obrazovanje na hrvatskom jeziku u školama se počelo, istina djelomice, realizirati tijekom ove školske godine...

Pretpostavke obrazovanja na hrvatskom jeziku

Naravno, do toga se ne bi došlo da nije bilo spremnosti, to jest očitovanog interesa među građanima hrvatske nacionalnosti da svoju djecu daju na školovanje na hrvatskom jeziku. Tako je prije početka školske 2002/2003. godine u Subotici i u dva okolna mjesta (Tavankut i Đurđin) registrirano šezdesetak zainteresiranih roditelja, koji su htjeli svoju djecu upisati u razrede na hrvatskom. Na temelju njihovih zahtjeva, a prema ranijem dogovoru s tijelima školskih vlasti na pokrajinskoj razini, na temelju informacije Odjela za društvene djelatnosti Skupštine općine Subotica (Br. III-05-sl. od 18. novembra 2002. godine) nastava na hrvatskom jeziku u I. razredu osnovne škole pokrenuta je u školskoj 2002/2003. godini u četiri odjeljenja i to:

- OŠ »Ivan Milutinović« – Mala Bosna 13 učenika
- OŠ »Vladimir Nazor« – Đurđin 16 učenika
- OŠ »Matija Gubec« – Tavankut 14 učenika
- OŠ »Matko Vuković« – Subotica 11 učenika, što ukupno iznosi 54 učenika.

Pa ipak, ta dva uvjeta po sebi nisu dovoljna – nije dovoljno imati djecu i vladu. Potrebne su i druge pretpostavke, osobito one stručne provenijencije da bi se obrazovanje na hrvatskom jeziku moglo ostvariti na adekvatan način. Ovdje ćemo navesti tri takve pretpostavke, koje podrazumijevaju stručnu pripremljenost određenih ili stvari ili struktura unutar manjinske zajednice. To je sljedeće:

- postojanje nastavnih programa,
- postojanje odgovarajućih udžbenika i priručnika, kao i
- postojanje odgovarajućeg stručnog kadra, koji će izvoditi nastavu na hrvatskom jeziku.

Osim vrlo oskudnog nastavnog kadra, ništa od navedenih pretpostavki nije postojalo. Hrvatsko akademsko društvo, koje je zbog svega navedenog već bilo poznato po svojim aktivnostima na ovom planu, dobilo je zadatak od Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje i kulturu AP Vojvodine da izradi programe za hrvatski jezik i književnost za sve razrede osnovne škole kao i programe za hrvatski jezik sa elementima nacionalne kulture za sve razrede osnovne škole, gimnazije i srednje stručne škole kako sa četverogodišnjim tako i sa trogodišnjim trajanjem. U tom smislu sklopljen je 11. maja 2002. godine ugovor između Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje i kulturu AP Vojvodine i Hrvatskog akademskog društva. U svrhu realizacije obaveza preuzetih ovim ugovorom, formirana je Radna grupa za izradu programa za hrvatski jezik.

Prema ugovoru (a potpisali su ga i predstavnici svih ostalih manjina u Vojvodini) rok za završetak posla bio je određen 31. oktobar 2002. godine, tako da bi se sa nastavom moglo krenuti od slijedeće 2003/2004. školske godine, za koje bi vrijeme bila završena i procedura sa raspisivanjem natječaja za pisanje udžbenika i priručnika prema već usvojenim programima. Isto tako intenzivirale bi se kadrovske pripreme putem seminara na koje je Hrvatsko akademsko društvo već tijekom tri godine slalo ovdašnje nastavnike u Republiku Hrvatsku. Međutim, sve se to može pokazati i problematibilnim. Naime, neodgovorno davanje obećanja od strane pojedinih ovdašnjih hrvatskih političara, bez ikakve stvarne stručne osnove, stvorilo je kod jednog broja ljudi osjećaj da se što prije treba pristupili ostvarenju ovog toliko dugo iščekivanog prava. Sekcija za odgoj i obrazovanje Hrvatskog akademskog društva dovedena je tako u situaciju da »na vrat na nos« ubrzava poslove oko pisanja programa, traženja suglasnosti za hrvatsku početnicu kao i pisanje, odnosno prevođenje udžbenika i priručnika na hrvatski jezik u izuzetno kratkom vremenu. Primjer je to i poruka svim drugim manjinama kako ne valja zbog nešto jeftinih političkih poena jednu tako ozbiljnu stvar kao što je obrazovanje na materinskom jeziku gurnuti u sve opasnosti brzog i samim tim stihijskog rješavanja. Sve što su političari osim ovog obećanja učinili je još i proglas u kojem pozivaju roditelje da svoju djecu upisuju u škole na hrvatskom jeziku.

Pa ipak, u cjelokupnoj problematici stvar otežava i činjenica što je na bazi »omnibus« zakona čitav niz ingerencija prenijet sa republičke na pokrajinsku razinu, što po sebi nije mala stvar, ali s obzirom na zatečeno stanje i to se može pokazati problematičnim: moraju se i ovdje proširivati i stvarati odgovarajuće stručne službe, kojih danas nema.

Kako će biti obrazovanje na hrvatskom?

Na koncu, prema sada postojećem konceptu, obrazovanje za pripadnike hrvatske manjine moguće je ostvarivati na dva načina: ili ustrojiti cjelokupno obrazovanje na hrvatskom nastavnom jeziku uz dodatni predmet srpski jezik (nastava kreće sukcesivno od I. razreda osnovne škole) ili uz kompletnu nastavu na srpskom nastavnom jeziku imati dodatni predmet – hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture s 2 sata tjedno. Kako će se ova dilema razriješiti, ne možemo sada sa sigurnošću predvidjeti. No, ono što iskustva drugih manjinskih zajednica kazuju jeste da će to ovisiti o nekoliko faktora, a jedan od ključnih će biti i brojčano stanje pripadnika hrvatske manjine na određenom teritoriju.

Što su dalji neophodni koraci, da se obrazovanje na hrvatskom jeziku ustali? Hrvatsko akademsko društvo upravo radi na projektu otvaranja Katedre za kroatistiku pri Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu, koja bi bila generator i medijator stručnih aktivnosti oko realizacije i evaluacije nastave na hrvatskom jeziku. I druga vrlo važna stvar je projekt na kojemu također radi Hrvatsko akademsko društvo a to je sklapanje sporazuma o međusobnoj suradnji u obrazovanju učitelja između Učiteljske akademije iz Osijeka i Učiteljskog fakulteta iz Sombora u okviru koje bi se mogla vršiti razmjena studenata i profesora tijekom jednog ili dva semestra, čime bi se davale validne diplome za izvođenje razredne nastave i na srpskom i na hrvatskom jeziku. Ovakav vid suradnje bio bi obostrano koristan: i srpskoj manjini u Hrvatskoj i hrvatskoj manjini ovdje u Srbiji.

Zaključne misli

Uvođenjem nastave na materinskom jeziku za Hrvate u SR Jugoslaviji udovoljilo bi se osnovnim zahtjevima za stjecanje svijesti o potrebi upoznavanja, učenja i njegovanja hrvatskog jezika i književnosti, kao i drugih umjetnosti, povijesti i zemljopisa te cjelokupne hrvatske kulturne baštine. Ono što se danas čini incidentnim, moralo bi se polako pretvoriti u nešto što je normalno, a to je da se djeca osposobe za mogućnost upotrebljavanja hrvatskog jezika čitajući djela na hrvatskom jeziku, razvijanjem kulture gledanja i slušanja likovnih i glazbenih djela. Isto tako potrebno je osposobiti učenike za stvaranje vlastite nacionalne kulture na tlu SR Jugoslavije, omogućiti učenicima da upoznaju bogatu, ali nedovoljno poznatu baštinu kako u Hrvatskoj tako i u SR Jugoslaviji. Jednako tako potrebno je omogućiti učenicima da uvide svu isprepletenost narodnih kultura i običaja, vjera, jezika i pisama i da to shvate kao bogatstvo u različitosti.

Obrazovanje u hrvatskoj zajednici tek je skromno postavljeno na tračnice. Da bi ono imalo perspektive, neophodno je pristupiti sistematskom rješavanju pitanja obrazovanja kadrova, a to znači otvaranje mogućnosti za visokoškolsko obrazovanje na hrvatskom jeziku i to prije svega za potrebe prosvjetnog kadra.

Literatura

Ivanović, J. (2002): »Hrvatska nacionalna zajednica«, *Obrazovna politika za nacionalne zajednice* (66–68). Beograd: Fondacija »Konrad Adenauer«.

Ivanović, J. (2002): »Obrazovanje Hrvata na materinskom jeziku u SRJ«, *Informator*, br. 33/34, str. 7–9.

Kuburić, Z. (1999): *Vera i sloboda – verske zajednice u Jugoslaviji*. Niš: JUNIR.

Runje, D. (2002): »Hrvatska nacionalna manjina i problem obrazovanja«, *Informator*, br. 31/32, str. 11–14.

Žigmanov, T. (1999): »Neostvarenost prava na školovanje na materinskom jeziku«, *Informator*, br. 4/5, str. 10–13.

Josip Ivanović

Education in Croatian community in FR Yugoslavia

The paper discusses the current problem of the education of Croats in FR Yugoslavia, who didn't have the opportunity to receive schooling in their mother tongue either in former Yugoslavia or after its disintegration. Therefore, the paper sets out to indicate the characteristics of socialist education as well as those during the former regime in Serbia, particularly from the aspect of education of the Croats. Thorough elaboration of the presuppositions for institutional solution of the problem was carried out by members of Croatian community. Thus, during the academic year 2001/2002 in the first grade of four primary schools in the Subotica community, education began to be conducted in Croatian, which is described in more detail in this paper. Lastly, the author presents details of the current concept of Croatian minority education, its further development, possibilities and prerequisites for its quality accomplishment. In author's opinion, this issue should receive actuality because due to current state-of-affairs it will be increasingly extended, because few are members of Croatian community who are happy with the present situation. Therefore, it is reasonable that there are demands by Croats for education in their mother tongue.

Key words: Croatian language, educational system, education in mother tongue.

У овом Зборнику аутори се залажу за један широко схваћен концепт толеранције. Они претежно преферирају активну концепцију толеранције која подразумева управо уважавање различитости, док мање аутора заступа гледиште о толеранцији као трпеливости. У појединим радовима добро се експлицира и треће схватање толеранције као богатство различитости, тј. вредности по себи. Рефлексије Резолуције УН о толеранцији, усвојене пре десетак година, могу се идентификовати у неким прилозима, што додатно појачава и апликативну страну Зборника. То значи да се радови не исцрпљују искључиво у разматрањима теоријских садржаја, већ у случају већине аутора имају и практичне импликације, важне за наше друштво у овом моменту. Зборник стога представља и својеврстан водич идеја за промену праксе у образовном систему, али и у друштву уопште.

Др Драгомир Пантић (из рецензије)

Монографија обрађује проблем који је у нашој средини актуелан, значајан и изазован, јер се проблему индивидуализације наставе приступа из новог угла, посматрајући га у ширем друштвеном контексту као проблем демократизације друштва. Радови које садржи монографија непосредно су повезани са текућом реформом школе. Теме представљају новину у нашој стручној и научној литератури и њиховим избором Институт за педагошка истраживања потврдио је да је једна од ретких установа у нас која улаже напор да систематизује нове научне информације и да их учини доступним широј стручној и научној јавности.

Др Слободанка Гашић-Павишић (из рецензије)

ISBN 86-7447-046-7

9 788674 470466